

ГАННИНСЬКЕ: МАЛЕНЬКЕ СЕЛО З ВЕЛИКОЮ ІСТОРІЄЮ

Володимир БОСЬКО

Про село Ганнинське, що у Кіровоградському районі (за 17 км від обласного центру), я вперше почув багато років тому від журналіста й чудового поета Віктора Федоровича Ганоцького (1936-2010). Він, ставши пенсіонером, як сам зізнався, «купив хату у селі, а з нею й всі її жалі» і, відвідуючи редакцію газети «Народне слово», захоплено розповідав про мальовничі краєвиди Ганнинського, про риболовлю на річці Коноплянці та юшку, яку він неперевершено готував.

Ганоцький із Ганнинського звучить на диво споріднено, кращого місця для творчості й відпочинку його поетичної натури, погодьтесь, годі й шукати. Щороку на цілих сім місяців, переселяючись з міста в село, Віктор Федорович влаштовував собі «дачний сезон», своєрідну «ганнинсько-ганоцьку осінь», що його надихала, де він написав більшість своїх творів (віршів, новел, нарисів). На дуже вдалій і несподіваній світлині Ганоцький викапаний... комісар Мегре, герой детективних романів Жоржа Сіменона.

Згадав я незабутнього Ганоцького, коли нещодавно в Інтернеті натрапив на інтригуючу інформацію про минуле села Ганнинського.

Не знаю, настільки вдалим виявилось його «розслідування» історії землі облюбованої.

Адже Віктор Федорович намагався її дослідити, хоча в ті часи зробити це було вкрай складно. Приміром, в «Історії міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область» (1972 року видання) Ганнинське лише згадано як населений пункт, що підпорядковувався Крупській сільській раді. Вдова письменника Наталія Ганоцька пригадала, що один із старожилів Ганнинського, в якого Віктор Федорович намагався дізнатися щось цікавеньке з історії села, розповів йому анекдотичну історію.

Коли німці увійшли в Ганнинське, то на березі річки побачили чоловіка, що ловив рибу. Офіцер запитав рибалку, яка у річки назва. Абориген лише плечима знизав: «А кат його знає». Тоді німець вийняв з планшета карту і, тицьнувши в неї пальцем, промовив: «Ах ти ж, свиняко, навіть не знаєш, звідки рибу ловиш. Ця річка називається Коноплянкою!»

Відтоді майже нічого не змінилося, хоча й з'явилося таке потужне джерело інформації, як Інтернет. Ми все ще перебуваємо в полоні радянської історії, яка все позитивне, що відбувалося до 1917 року, замовчувала та забороняла згадувати щось добре про «дворянські гнізда» та їх господарів. Власники маєтків мали подаватися винятково як пани-кровопивці, які нещадно експлуатували селян.

Важко збагнути, чому ми у своїй більшості й сьогодні такі байдужі до історії (хоча трапляються, звісно, й винятки). А після цього ще й дивуємося, чому наші села масово вимирають. Звісно, це не головна причина їхнього зникнення, однак і позаісторичність неабияк сприяє. Адже село без історії – все одно, що дерево без коріння.

Нещодавно в одній з місцевих газет прочитав статтю про Ганнинське, яка мене вразила. Нині тут мешкає близько 260 чоловік (переважно пенсіонерів). У селі немає ні школи, ні дитячого садка, ні церкви, ні клубу, а отже належить воно до вимираючих. Щоправда, є поки що бібліотека (звісно, без Інтернету) і фельдшерсько-акушерський пункт, на якому встановлена меморіальна дошка, присвячена герою АТО Дмитру Панченку (1979- 2014), який 15 років працював у Ганнинському фельдшером, а у 2014-му загинув у Іловайському.

Кореспонденту газети про історію села директор бібліотеки розповіла таке:

«Колись наше село було тільки однією вулицею. Належало до однієї з дач удови якогось офіцера. Була тут і церква православна зі школою. І річка була – Коноплянка. Звалося це все Аннинська волость». От і все!

А тим часом з доступних в Інтернеті джерел вимальовується зовсім інша картина. Коли й ким засноване село, щоправда, залишається невідомим. До речі, Ганнинське – не первісна назва села, а точніше слободи (так називалися незаселені землі, які, рятуючись від панських утисків, засновували втікачі-селяни). Слободу, ймовірно за все, спочатку назвали Божеданівкою. Потім, коли з'явився перший власник, вона отримала назву Стогівка. А ним з 1789 по 1794 рік був Іван Прокопович Стогов – перший городничий Єлисаветграда. На цій посаді він перебував з 1784 по 1787 рік. Тоді ж Стогов побудував дерев'яну церкву в ім'я Різдва Іоанна Предтечі, і слобода стала селом.

Коли у 1795 році городничий був переведений у м. Гайсин, він продав село підполковнику Олексію Петровичу Орлову (1761-1857). Походив цей військовий діяч з донських козаків. Був одружений з уродженкою Єлисаветградського повіту Наталією Красностаковою.

Відомо, що у 1806 році уже в чині генерал-майора О. П. Орлов виклопотав дозвіл на будівництво своїм коштом у Стогівці нової кам'яної церкви замість занепакої дерев'яної. Храм Різдва Іоанна Предтечі був освячений у 1810 році.

Помер Олексій Орлов у 1857 році у віці 96 років. Власником Стогівки він був до 1812 року.

А потім, як повідомляють історичні джерела, «...Аннинское было приобретено у А. П. Орлова отставным дивизионным штаб-лекарем Ф. О. Бартолоцци и его зятем генерал-майором А. М. Всеволожским, шефом Елисаветградского гусарского полка, участником Отечественной войны 1812 года. В дальнейшем имение унаследовал младший сын А. М. Всеволожского Матвей Алексеевич, отставной подпоручик Кавказского сапёрного батальона и заседатель Бобринецкого уездного суда, который 30 марта 1853 года продал Аннинское невестке Анне Михайловне Всеволожской, жене генерал-майора Д. А. Всеволожского, управляющего Кавказскими Минеральными Водами, за 5000 руб. Сыновья последнего Алексей и Дмитрий Дмитриевичи владели Аннинским (и соседней деревней Безводная) до начала 1880-х гг.».

Сумніви у цій інформації викликає лише твердження, що село уже тоді (у 1812 році) називалося Ганнинським. Найімовіріше, Ганнинським Стогівка стала лише після того, як стала власністю Всеволожських.

Взагалі-то село мало б називатися Всеволожським (вони володіли ним найдовше), однак цього не сталося.

Хто ця Анна (по-нашому Ганна), на честь якої перейменували Стогівку? Можливо, це згадана вище Анна Михайлівна Всеволожська – власниця села з 1853 року, оскільки ніяких інших Ганн, крім неї, виявити не вдалося. Тривалий час назву села писали так: Ганнинське (Стогівка). Походила вона з аристократичного роду: дочка командира Естляндського мушкетерського полку полковника Михайла Володимировича Золотницького, онука катеринославського статського радника Матвія Степановича Чайковського та правнучка воронезького віце-губернатора, генерал-майора Пилипа Івановича Ярцева. У 1832 році Анна Золотницька закінчила Жіночий патріотичний інститут у Санкт-Петербурзі. У шлюбі з Дмитром Олексійовичем Всеволожським мала п'ятьох дітей: Олексія, Олександрю, Ольгу, Дмитра, Ганну. Як бачимо, у родині з'явилася ще одна жінка з іменем, що наявне у назві села.

Всеволожські – один з найдавніших дворянських родів Російської імперії. Нас, звісно, передусім цікавить його елісаветградська гілка. Заснував її герой Вітчизняної війни 1812 року Олексій Матвійович Всеволожський (1769-1813). На військову службу він вступив у 1786 році. Брав участь у російсько-турецькій війні (1787-1791). Відзначився при облозі та взятті Хотина і Бендер. З 1795 року служив у Єлісаветградському кінно-єгерському полку, згодом перейменованому в гусарський. Полковник (1799). В Аустерліцькій битві 1805 року командував батальйоном, був поранений. Генерал-майор (1807).

З 1808 року – шеф Єлісаветградського гусарського полку, з яким особливо відзначився у Бородінській битві.

Разом з ним у Єлісаветградському гусарському полку з 1795 по 1808 рік служив молодший брат Матвій Всеволожський (1771-1840), якого називали «Всеволожський 2-й» (у відставку вийшов у чині підполковника). «Всеволожський 1-й» нагороджений орденами: Св. Володимира 4-го ст., Св. Георгія 4-го кл., Св. Анни 2-го ст. з діамантами, золотою шаблею „За хоробрість" та ін. Портрет Олексія Всеволожського мав бути представлений у Військовій галереї Зимового палацу, однак написати його не встигли, оскільки 44-річний герой передчасно помер.

Проте він встиг двічі одружитися, і в першому шлюбі з «італійською дворянкою» Бартоліцею Феліксовною Бартолоцці (1777-1808), дочкою штаб-лікаря на російській службі, мав чотирьох дітей. Знаменитим з них став первісток Дмитро Олексійович Всеволожський (1798-1871). У його послужному списку зазначено: «Воспитывался в частных заведениях. Языки французский, немецкий, польский, закон Божий, историю, географию, арифметику, геометрию и фортификацию знает, очевидно, владел также итальянским – родным языком матери и деда».

На військову службу Дмитро Всеволожський вступив у 1808 році юнкером у батьків Єлісаветградський гусарський полк як «Всеволожський-3-й». Учасник Вітчизняної війни 1812 року. Був звільнений зі служби за станом здоров'я у 1823 році у чині майора. Через 6 років повернувся в армію, воював на Кавказі, за що у 1830 році відзначений орденом Св. Володимира 4-го ст. з мечами та стрічкою (1830), дослужився до чину полковника. Однак прославився Дмитро Всеволожський на адміністративно-господарському поприщі.

З 1845 по 1857 він – управляючий Кавказькими Мінеральними Водами,

генерал-майор на правах військового губернатора. Сучасники відзначали: «Под руководством Д. А. Всеволожского, которого Воронцов назначил управляющим Водами, прокладывались дороги, водопроводы, строились мосты, расширялись и хорошели сады, бульвары, парки. Между курортными "группами" стали ходить omnibusy, перевозившие пассажиров и почту. Именно в это время на Кавминводах появились первые музеи, первое учебное заведение, первый театр, первая библиотека». У свою чергу князь М. С. Воронцов підкреслював: «Над устройством Минеральных Вод генерал-майор Всеволожский трудится с редким усердием, благонамеренностью и бескорыстием». У 1849 році Дмитро Олексійович нагороджений орденом Св. Володимира 3-го ст. У 1857 році за станом здоров'я попросився у відставку й останні 14 років життя провів у родовому маєтку – селі Ганнинському Єлисаветградського повіту, де й помер 10 січня 1871 року. Там же знайшов свій останній притулок і його дід «отставной дивизионный штаб-лекарь Феликс Осипович Бартолоцци» (помер після 1816 року).

А от уже онук «управляющего Кавказскими Минеральными Водами» Всеволод Олексійович Всеволожський (1872-1943), який народився в Єлисаветграді, «вляпався» у революцію. Навчався у Ризькому політехнічному інституті, де й вступив у РСДРП, був есером, потім меншовиком. У 1897 році був заарештований, засуджений на три роки заслання до В'ятської губернії. До 1910 року працював у В'ятському губернському земстві спочатку статистиком, потім завідувачем відділення, був кандидатом до Установчого зібрання. Після захоплення білими Єкатеринбурга влітку 1918 року увійшов до складу антирадянського, так званого Уральського обласного уряду товаришем (заступником) міністра фінансів (за іншими джерелами, обіймав посаду міністра фінансів в уряді адмірала Колчака). Після поразки емігрував, однак уже в 1922-му покався і повернувся у радянську Росію. Працював у Наркомпроді, податковому управлінні Наркомфіну. З 1924 по 1926 рік був завідувачем Кавказького відділення державної карткової монополії та одночасно заступником управляючого крайовою конторою Держстраху. У 1926 році перейшов на службу в Москву в Головне правління Держстраху. Згодом був репресований. А помер нащадок славетного роду Всеволод Олексійович Всеволожський у будинку ветеранів у Коломні.

Феномен Ганнинського ще й у тому, що кількість його мешканців не перевищувала 400 осіб як до революції 1917 року, так і в радянські та новітні часи. Приміром, у 1859 році у селі мешкало , 232 особи, у 1886-му - 262. Щоправда, за даними на 1894 рік у Ганнинському, в якому розмістили волосну управу, проживало 416 осіб. Ганнинській волості підпорядковувалося понад 50 населених пунктів (сіл, хуторів, економій) з населенням 7695 чоловік. Крім волосної управи та православної церкви з церковно-парафіяльною школою на 33 учні, у Ганнинському функціонувала земська поштова станція.

В державному архіві Одеської області частково збереглися метричні книги Предтеченської церкви села Ганнинського за 1799-1810 роки. Оскільки в них духовенство реєструвало акти громадянського стану (хрещення, шлюби та поховання) членів громади з фіксацією днів і років народження, вінчання, смерті, то це чи не найважливіше історичне джерело. Звісно, для тих, хто зацікавиться історією села Ганнинського.